

Primorski dnevnik

Prednja strana v gotovini
ab postale i gruppo

Cena 30 lir

Leto XVI. - Št. 115 (4578)

TRST, petek 13. maja 1960

PRVIH 15 LET

Pred petnajstimi leti je izšla prva številka Primorskega dnevnika. Priborili smo si ga s krvjo in žrtvami v borbi proti fašizmu, ki je leta 1928 zatrl ves slovenski tisk. Petnajst let je kratka doba in je v izvršenju narodov kaj malo pomembna. V našem primeru to povsem ne drži. V tem kratkem razdobju naše dogodki se so vrstili namreč pomembni dogodki in prav zato je bilo tudi naše življenje lepo, živo, borbeno in polno dogodkov, ki so pri nas zapustili globoke posledice.

Pri vsem tem dogajanju, pri vseh spajnih in tudi razočaranjih, nas je spremjal Primorski dnevnik več; bil je v prvih vrstah, kjer je branil koristi in težnje naprednega gibanja, se boril za uveljavitev novih modelov v odnosih med posamezniki, med narodi in deželami in se posebej za pravice slovenskega ljudstva. Spritočno ni čudno, da je prišel kot naš predni časopis večkrat v spor z gledalji tedanje anglo-ameriške uprave, ki je gospodovala nad sedanjim Tržaškim ozemljem do leta 1954, ko ga je po podpisu londonskega sporazuma izročila italijanski republiki. Ti spori so resni in lahko bi postali usodni obstoј Primorskega dnevnika, ki je ZVU večkrat ogrožala. In morda bi ga tudi uničila, če ne bi slovenske in italijanske demokratične mnogočice na to energetično reagirale in stopile v kulurov stavko, katere so se edečeile ogromne mnogočice demokratičnih Tržaščanov slovenske in italijanske narodnosti. Po zaslugu najtesnejše povezanosti našega dnevnika z ljudskimi mnogočicami so bile vse nakane brez prepeta. Iznasmam ta dejstva, ker ne dopustiti, da bi ena najholj plenilenih potez tržaškega delavskega gibanja, ki je zastavilo vse svoje sile obrambo narodnostnih pravic slovenskega človeka, padla v pozabovo.

Ob tej priložnosti naj bi naštevali in navajali, kaj vse je storil Primorski dnevnik od svojega obstoja dalje. V enem članku je težko zajeti, kar bi se moralno upoštavati. Primorski dnevnik, ki ga ureja v napredni borbi preživeni in dobro uglašeni uredniški pot, je dosledno utiral pot naprednemu gibanju, ga povsod spremjal podpiral v vseh njegovih pojavih in težnjah ter seveda dosledno propagiral napredne misli in pobijal vse, kar temu nasprotuje. Samo posebej je razumljivo, da je se posebej podpiral Slovence in njihove napore, da bi pri-

DR. JOŽE DEKLEVA

Naš tisk med Benečani

Vsem je znano, da nismo imeli benečki Slovenski svojih slovenskih sol, a pred sedmdesetimi leti je bilo po naših vseh italijanskih sol zelo veliko. Večina našega užstva je bila nepisemna, med pismenimi benečkimi Slovenci jih je bilo več, ki so znali čitati slovenski, kot pa tisti, ki so znali italijanski. Takrat so benečki slovenski duhovniki praktično nadomestili učitelje, ki jih ni bilo. Po cerkvah so poučevali v slovenščini, posebno pred znamenitostjo 22. oktobra 1866.

Po priključitvi Benečke oblasti k Italiji so zanimali takoj ljudje, ki so želeli naših občin in po vseh večjih vseh. S tem je bila možnost duhovniškega učenja, da bi učili naše očete v materinem jeziku, kar je na katekizem. Duhovniki so učili verouk v slovenščini, dokler ni prišel na oblast fašizem. Zaradi tega, ker so se morali učiti otroci v soli in italijanskim, v cerkvi pa katekizem v slovenščini, na razne italijanske oblasti protestirale, ker so potrebovale za tem, da bi se ponovno tudi verouk v italijanskim. Vendar se je čitalo v Benečki Sloveniji, ji mnogo več v slovenščini kot pa v italijanskem.

strashili in se tudi niso vdali. Sele fašizem jih je prisili s silo, da so odnehali s slovenskim učenjem verouk po cerkvah. Povedati pa moramo, da so se duhovniki pogumno upirali tudi tem fašističnim ukazom (Bevkov "Kaplan Cedermač") in da so popustili sele tedaj, ko se je pokojni mons.

Vse naše citatelje opozarjam, da bomo v nedeljski številki objavili prve podrobnosti o izletu, ki ga nameravamo prirediti letos poleti ob 13-letnici izhajanja Primorskega dnevnika.

Nogara, videmski nadškof, pravstvoval v dnevu na njegovo pristal in pristal do družine do narodnostnih manjšin. Lanko trdimo, da so se vdušni slovenski duhovniki pravzaprav škovali, ne pa fašizmu. Toda klub skoraj stoletnemu raznoredovanju je še danes najmanj 30 odstotkov naših ljudi, ki ne obvladajo italijansčine, a pred petdesetimi leti jih je bilo več kot polovica, drugih 30 odstotkov pa jo je obvladalo le za silo. Naši ljudje so vedno malo čitali, a takrat se je čitalo v Benečki Sloveniji, ji mnogo več v slovenščini kot pa v italijanskem.

ZIDOR PREDAN

(Nuditev na 5. strani)

Prav nič slučajno ni, če ob današnji obretnici našega dnevnika postavljamo v ospredje vprašanje našega žolstva v vseh treh obmejnih pokrajinal, kjer živi naša narodna skupnost.

Pričujoči zemljovid nam namreč najbolje kaže, kako je s slovenskimi šolami: vsaka točka označuje cerkev, v kateri se je pred nastopom fašizma uporabljala slovensčina. Črne točke označujejo hkrati kraje, kjer obstaja danes slovenska šola, bela točka pa kraje, kjer ne obstaja, kljub nepotrnemu dejству, da je dotični kraj z okoliškimi vasi nasejen s prebivalstvom slovenske narodnosti.

Slika je seveda porazna! Le prestejte bele in črne točke! Pa čeprav upoštevate razliko v naseljenosti med mestom in deželi, se bistvo nase ugotovite, nič ne spremeni!

Benečki Slovence so uRADNO nasteli v sedemnajstih občinah:

leta 1901 in 1911 okrog 36.000;

leta 1914 (Annuario Statistico Italiano) 53.000;

leta 1931 (pod fašizmom) okrog 34.000.

Pozneje jih niso prestavali. Dejansko pa jih je danes okrog 50.000. Brez sleherne slovenske šole, brez otroškega vrta!

Ce pomislimo, da si poznaj naprednih sil v pr

naše darilo
čitateljem
ob petnajstletnici

Ob petnajst občetniči izhajanja "Primorskega dnevnika" smo sklenili darovati vsem petnajst letom našim narodčkov prelep domačo mladinsko knjigo

Boris Pahor:

KRES V PRISTANU

Vsi naši mladi prijatelji iste starosti kot naš dnevnik naj se zglastijo osebno, po telefonu ali pa pismeno pri naši upravi v Trstu, Ul. sv. Frančiška 20/I, telepon 37-338, ali pa v Gorici, Ul. S. Pellico 1-II, telepon 32-82.

vi vrti socialističnih, nad fašizmom in nacizmom na Afrike in Azije vseh barv prav v teh dneh pridobivajo svobodo in si ustvarjajo svoje književne jezike, potem zares nima smisla ponavljati že storkat in tisočkrat izrečenega ogorčenja nad tako sliko v središču kulturne in civilizirane Evrope.

Tako je z belimi točkami.

Toda tudi s črnimi, ki pomenijo, da slovenske šole obstajajo, ni niti od daleč v red! Ponoviti moramo: Te šole niso ustanovljene kot predpisuje ustava in kot zahteva. Poštevni statut šesteto leta poteka - še vedno v obljubah. Vprašanje je poreče, da boj ne more biti!

Da ne bi kdo očital našim zahtevam pretiranosti, naj navedemo, da je v lanskem oktobru socialdemokrat prof. Carlo Schiffer zapisal ob priliki pete občetnice londonskega sporazuma, ko omenja neizpolnjene določbe posebnega statuta:

«Ce bodo ta vprašanja v šestem letu razumno rešena, bomo s tem le pridobili, in sicer ne le v prid našega dobrega imena... Skrbi nas, da ne bosta počasnost ali premišljevanje tolmačenja tako znamenje slabe volje...»

Bivši zastopnik vlade pri bivši ZVU prof. Diego De Castro pa je v svojem načrtu posebnega statuta predložil ustavitev slovenske šole na prošnjo starcev, a za vsako naselej z vsaj 25 odstotki Slovencev pa pravico uporabe njihovega jezika v odnosu do oblasti.

Mi pa pravimo: Ne gre le za dobro ime, gre za sramoto sredi Evrope in sredi XX. stoletja!

15 let dela in bojev za pravice našega ljudstva

V Italiji izhaja 107 dnevnikov. Eden izmed njin je nas Primorski dnevnik. Od 107 dnevnikov izhaja v italijansčini vsi razen treh, ki so: Primorski dnevnik — v slovensčini, Dolomiti — v nemščini kot glasilo Južni Tirolcev, in Roma Daily American v angleščini. V veliki državi — saj steje Italija skoraj 50 milijonov prebivalcev — spada torej nas dnevnik med tiste edine tri dnevnike, ki se netiskajo v italijansčini.

Ze samega dejstva, da obstaja naš dnevnik, je to rej velikega pomena. Toda tudi to, kar je v njej napisano, kar in imenu nasega ljudstva zahteva, tuđi to je izredne važnosti. Uredništvo dnevnika prejema od posebnega urada, ki se ukvarja samo z izrezovanjem in razpostavljanjem člankov iz raznih časopisov, vsak dan več člankov ostalega tiska, ki naš dnevnik omenjajo in pišejo, kaj naše ljudstvo hodi in kakve so njegove potrebe. Takih časopisov, ki o Primorskem dnevniku poročajo, smo našeli dostop okrog 400!

Taka je torej vloga Primorskega dnevnika v odnosu do vsega italijanskega javnega mnenja.

Na Tržaškem, na Goriskem in v Benečiji pa je vloga našega časopisa seveda največja in tudi nena-

dometljiva. Tu dnevnik naše ljudstvo obvešča predvsem o vseh važnih dogodkih v vsem svetu, se posebej pa v državi in v krajih, kjer to ljudstvo živi.

Dnevnik pa ga hkrati z obveščanjem pravilno usmerja, mu dogodeke tolmači in ga spodbuja v njegovem obstoju in delu, njegovem hotenju in njegovim borbi za boljše življenje. Istočasno je on izraz njegovih zahtev in proborec za njegove pravice.

V tem domačem, ozjemu, okviru je dnevnik seveda mnogo bolj upoštevan. O vsebinji njegovega pisanja hočejo in morajo vedeti vsi, ki imajo v rokah javno upravo. Zato ga prebirajo in prevajajo v številnih

S. R.

uredih od najvišjih pri vladnem komisariatu, na vseh treh prefekturah, vseh treh pokrajinskih vodstvih, vseh treh pokrajin, kjer naše ljudstvo živi in dnevnik citira, pa vse do občinskih uradov in vseh javnih, tudi najmanjših, ustanov. Visoki in njim podrejeni uradniki prejemajo prevode člankov iz dnevnika na svoje pisalne mize, zlasti tistih, ki se tičejo njihove službe neposredno. Voditelji političnih strank se zanimajo za njegovo mnenje in hotenie, kulturni delavci spremljajo njegove članke, ker jih ne zanima samo, kaj piše list o kulturnih pojavih v naših krajih, temveč tudi tisto, kaj poroča o našem kulturnem delovanju in o kulturi v naši matični domovini.

Nemogoče je v kratkem članku pobediti in dovolj poudariti važnost dnevnice tiskane besede, zlasti za majhno narodno skupnost, kakršno predstavljamo Slovenci v Italiji, za skupnost, ki je hkrati del malega naroda, kakršen je slovenski, zlasti ko ta narod živi v središču najbolj kulturne in civilizirane celine. Zato ni čudno, da je tisti, ki nas je hotel uniti med obema vojnoma, najprej zatrl nas dnevnik, nato pa še vse ostali tisk.

Nasla dolžnost je, da se letos spomnimo petnajste obdelnice tistega dne, ko smo si dnevnih tisk v tržaškem mestu ponovno priborili.

Priborili pa smo si ga s krvavo borbo, z dragocenimi žrtvami naših najboljših, najplemenitejših ljudi, zlasti mladine, ko smo že sredi najhujših boruh ustvarjali temelje obnovljenemu dnevnemu tisku s tiskanjem Partizanskega dnevnika edinega dnevnika pravice, s katerim se ljudstvo v zasušenji Evropi. Na takih trdnih temeljih je zacel izhajati leta 1945, trinajsti dan po osvoboditvi našega mesta, Primorski dnevnik.

Tri povojsna razdobja

Petnajst let izhajanja našega dnevnika razdelimo lahko na tri obdobja, ki so od konca vojne do danes preživeli naš primorski obmejni kraj:

1. do podpisa mirovne pogodbe leta 1947,

2. do mirovne pogodbe do londonskega sporazuma v

3. do londonskega sporazuma do danes.

Kot glasilo ljudstva, ki je imelo jasno določene smotre in se je točno zavedalo, kaj hoče, je bil Primorski dnevnik vedno eno izmed nadvise važnih sredstev za doseganje tega smotrov. Zato je bil sestavni del njegovih boruh, zato je tudi njegova zgodovina — zgodovina tega ljudstva.

Prvo razdobje

V prvenem razdobju, ki je trajalo nepolni dve leti, se je naš dnevnik boril za pravljeno, najprirodnejšo rešitev državne pripadnosti strnjenega primorskog slovenskega ozemlja, za priključitev tega ozemlja k skupni domovini in s tem tudi tržaškega mesta in pristanšča svojemu naravnemu zaledju.

Prav zato je to razdobje najbolj borbeno v vsej do sedanjih povojnih zgodovini. V prvih štiridesetih dneh po osvoboditvi je vodil dnevnih boruh za vzpostavljanje in utrjevanje ljudske oblasti, nato pa se je po odhodu jugoslovanskih osvobodilnih vojaških enot — spoprijel s hudo ofenzivno reakcijo proti mladi ljudski oblasti. Kdo jo vojaška uprava dveh mogočnih velesil, ki sta prevezeli na Tržaškem in Goriskem oblast, ni mogla dejansko nikoli uničiti. Ni majhna zasluga našega dnevnika, da je moralata ta oblast, ki je postala največja začetnica domačih reakcij, nenehno pristažati na kompromise z oblastjo ljudstva, ki je zrasla v trdi in krvavi osvobodilni borbi.

Zgodovinsko dejstvo ostane, da tedanja zaveznitska angloameriška uprava je zavezniška uprava postavila partizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

To je bilo tudi razumljivo. Anglozi so dosegli najpoglavitnejši umik jugoslovanske armade in vojaško zasedbo izpraznjenega področja. Da bi etiški odrežali glavo, so tako izkoristili pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

Tako so dozoreli pogoji za stopnjevanje ofenzive proti demokratično izvoljenim organom ljudske oblasti, hkrati pa proti vsemu, kar je le kolikor dišalo po partizanski in protifašistični borbi. Doživeli so pa tudi pravljivo, da zavezniška uprava postavila sodelavci na tem področju parizansko gibanje na zatočno klop. Pri tem so se dozvedeli sodelavci, da je zavezniška uprava postavila s tukajnimi žrtvami v težko protifašistično borbo.

v krimske zapore pre-

dellio in njegova udarna moč se je v znaten meri zmanjšala.

Ni nobenega dvoma, da spada to razdoblje med načrtovanje našega ljudstva, kateri je bila zavzetna beseda, saj je bil objavljen nek popravek na članek, ki je zavrečal žalostne ljudstvo.

Od mirovne pogodbe do londonskega sporazuma

po uveljaviti mirovne pogodbe leta 1947 se zadržala drugo razdoblje povijsne zgodovine našega dnevnika. Takrat se je zacela borba za dejansko uveljavljanje tudi tistih določil, ki so načrtovali sredstva za obnovljeno življenje. Te določbe se niso nikoli začele izvajati.

To je bil najvažnejši no-

tranejepolitični dogodek v zgodovini Jugoslavije.

Kolonizacija slovenske zemlje

Slovenija, partan v sreči Evropi leži. — Tako je napel prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik. Napoleon sodobnik, pred podružnim stoljetjem. In vendar se vse še danes, po drugi svetovni vojni, tu, v sreči Evropi, najbolj nekulturno dogajanje, da ne izrecemo bolj primerne krepke obsoede, ki bi vsaj prisilno odgovarajoče ozigurala nečloveško in protizgodovinsko postopanje proti odkomu našega naroda. In ta v vesni javnimi sredstvi, kar in navkljub vsaki državni in mednarodni zakonski.

Gremo v najožjem smislu besede za pravo kolonizacijo, na katere nosijo začetno, pove edgovornost anglo-ameriškega, zavezniške vojske in nepravljene oblasti, zavedeno po lokalnem birokratiskem aparatu, preostalom še v nacistično fašistične dobe.

Kakor je znano iz vseh mogih izjav, aktov, manifestacij istriških izseljeniških organizacij, so bile te vsekopotezno organizirane, v pomočju anglo-ameriških zasedenih oblasti ter Italije, množično izseljevanje istriških Italijancov, da bi s manifestirali proti odvetnim mirovnim konferencam leta ter kasnejne londonskih dogоворов, ter splošnito protestirali proti novim mejam. Ne bomo tega pomena obsirnejše razkazovali, omenimo naj le največji proglašek "istriske zvezde" (Unione degli istriani) na lepkemu v Trstu ob posledici Svetovnega dneva beguncu, dne 27. 3. 1960, kjer se zahteva, da se dovoli v korist miru in za sanjanje napetosti tudi Istranom pravica do samoodboje, da se reši težko razpršanje istriških beguncov, ki so plebiscitarno zapustili svojih očetov...

Pozneje so mnogi istriški učitelji uvedeli svojo zgodbino napako, ki je potekala iz domov na desetletja istriških Italijanov ter ustoličila v istriških obalnih mestecih velike, nepopravljive vrzeli in jih pregnala v izseljenstvo. Prisli so to, pravijo, kot vzhodnokosovsko, ter s prevzemanjem zgodobne odgovornosti. Toda že prekasno, ko so uvedili ter poskušali v dobi po podpisu londonskih dogоворов ustaviti tudi val izseljevanja ter dolovedati tudi samo uradno Italijansko diplomacijo nezavilnosti, ki da ni značilnost dogоворов, da si z konstitutivni dogовор, da bi z upanjem ljudi ustavili tok krvavitev istriškega življenja.

Vse to ni nikako odkritje komatikov, karinosti, saj je zavideni in javnega tiska in polemik, najbolj se iz upraviteljskega virja, iz vseh njihove revije "Trieste", ki jo urejajojo odgovorni judje istriškega izseljenstva in hkrati tržaške nacionalistične javnosti.

We homo se spuščali v polemiko s številom desetisočnih izseljenih istriških Italijanov, četudi je jasno, da število tendenčno pretvara, ugotovljeno jamo le, da jih

je isto vodstvo, ista organizacijska mreža hota in po načrtu največi del ustavlja in naselila na Tržaškem ozemlju. (Deloma tudi v goriški pokrajini). Cemu ravno tu, ob meji, med Slovenci? Ne le slovenska javnost, "Primorski dnevnik", tudi precejšen del italijske napredne javnosti, kakor je na primer še ne dolgo tega v "Delu" zapisal tajnik KPI Italije za Tržaško ozemlje prof. Sema, da so to storili iz nesocialnih protidelavskih in iz raznoredovalnih razlogov.

Ni dvoma, da so tržaške nacionalistične kroge v to silili težki in tehtni razlogi, da so na tem vztrajali in še vztrajajo, kljub temu da so zavedali, da to vodi tr

žaški gospodarsko-socialni položaj v katastrofalne vedute. Saj je razvidno iz državnih statistik, da je na Tržaškem ozemlju in v Furlaniji, v vsej Srednji in Severni Italiji povprečno najvišji odstotek brezposelnih in najnižji odstotek za poslenih. To je povzročilo posebno po priselitvi Italijanov in Koprščine, množični val izseljevanja domorodnih, slovenskih v italijskih Tržaščanov, ki je v malo letih, po podatkih javne politike, presegel število dejetnih tisoč izseljencev. V celoti pa gre še za precej višje število, ki se stalno veča tudi zaradi prednosti, po veljavnih zakonikih, odredbah in praksi, ki jih imajo priseljeni pri nameščanju in

pri nakazovanju stanovanj. Ne bomo se spuščali v zapleteno vprašanje, koliko italijskih priseljencev se je ustavilo na Tržaškem ozemlju, da je to izrazivo povsem jasno, da je to iz razlogov, ki jih je omenil sam takratni tržaški župan inž. Gianni Bartoli, ki je v burni polemiki in ob protestih demokratskega leta 1957 trdil, da je doseglo 50.045 oseb (tu, torej, niso vsteti priseljeni iz Italije, več državni aparat itd.).

V tem se je število stvarovalskega tržaškega prebivalstva zaradi težkih gospodarsko-socialnih razmer po vojni, zaradi večje umrljosti vstopi, kar je pridragalo prirodnemu povečanju populacije v tržaških oblastenih in neoblastenih nacionalističnih krogov.

Gre predvsem za to, da se v tem krajem času poitaljančeni slovenski obalni pas,

ki je doslej ločil tržaški etnični otok od sklenjenega italijskega ozemlja v Tržašu ob Soči. Od tod največji zakoniti raznoredovalni in kolonizacijski pritisk na devinskobubrežsko občino. V tej, še po tej vojni, že čisto slovenski občini, se je od leta 1945 do septembra 1959 število prevovalstva dvignilo od 4975 enot do 6139. Svede gre v ogromni večini za istriške priseljence, poleg drugih Italijanov. To sklepamo po uradnih podatkih volilnih enotnikov za 1960. leto, ki kažejo 1397 istriških priseljencev - volivcev (zelo mnogo iz raznih razlogov dvomljivih primerov nismo šteli). Če pritičemo še da olej najmanjši število mladoletnih priseljencev - volivcev, gobimo še izpod realnosti število okrog 1500 istriških priseljencev, t. j. najmanj ena četrtaina sedmih prebivalstva.

Za tržaško občino ni dosegljivih uradnih statistik, postopek za kritično ugotovitev po raznih objavljenih virih pa je preobsežen, da bi prišli do kakih celotnih številnih zaključkov. Zato naj tu navedemo le nekaj značilnih primerov.

V obalnem Krizu je bilo že kmalu po angloameriški zasedbi zgrajenih 32 barak za približno 450 beguncev. Tu se je začelo graditi leta 1953 dokončno naselje, takrat preračunano na 18 hiš s po 4 stanovanji, t. j. za cirk 300 naseljencev. Tem je bilo treba dodati še nekaj stotin še prej po vseh možnih zgradbah naseljnih Italijanov. Tako da je števila okrog tisoč istriških priseljencev za staro slovensko kraško vas resno zelo nizko ocenjena.

Na Proseku je v 27 starih barakah od 1945, leta dalje na Božjem polju morda celo 400 istriških naseljencev. Novo dokončno naselje obcesti proti Grizi, Kontoveljski rebri, poimenovan Borgo San Nazario, je bilo ob blagoslovitvi nove cerkve v Domu leta 1959, leta pod streho še 82 istriških družin, t. j. cirk 500 ljudi.

Na Općinah je že ZVU zgradila tako imenovano Malo Ameriko, 31 hišic z 42 stanovanji, ki so bila 1954. leta edarovana Italijanski upravi na zasedenem torej po cirk 180 istriških naseljencih. Medtem ko so začeli

v drugo skupino, sem nekoliko presenečen

vprišal t. M. kaj bo z menoj, in dobil sem kratek odgovor: "Ti boš Primorski dnevnik." In če me danes vprašate, zakaj je izbira padla ravno na mene, bi tega res ne vedel povedati. Morda je igralo nekaj vlogo, da sem se precej obvladal ustno italijsčino, morda tudi, da sem bil kot hrvisčlan IX. korpusa neke vrste "admodicum". Toda na takih hitrih in improviziranih odločitvah smo bili v partizanah že takoj navajeni, da sploh nismo razmisljali o njihovih vzrokih in se pač vživelj v novo nalogo. Tako sem storil tudi ja. Z veliko pomočjo in moralno oporo t. M. Marije sem začel organizirati, toda pri vsej najboljši vojni sem za prvo številko ostal sam s tiparko in tajnico redakcije t. Albinco, če seveda ne računam t. M. v ožju redakcije, čeprav je bilo dejanski motor Dnevnika v njegovih začetnih fazah.

Kako smo znotisno skupaj gradivo za prvo številko, se res ne spomnim več, vem samo, da ni bilo lahko. Manjkalmo mi je

osnovno uredniško znanje. Kdo se je vratil spoznal na cicere in korpus. Priznati moram, da bi brez pomoči nekatere črkovne stavcev, predvsem pa menda edinega slovenskega stavca t. Coka (ki je sedaj stavcev pri nas) ter Z. Žanutin, ki je samo načinil splošne slovne načrte.

Načinil splošne načrte, da bi bila

prva številka izšla na enem samem listu in v manjšem formatu kot je današnji.

Nekaj sem napisal sam, nekaj smo dobili

Gradnja novega naselja za begunce v Križu

od 10. 12. 1958 isti dnevnik govori spet o dveh milijardah lir, določenih za Trst, za 4 nova begunška naselja itd. id.

Poglejmo nekaj plodov te mrzljene kolonizacijske dejavnosti. «Primorski dnevnik» je dne 16. 5. 1958 poročal, da je minister Bojnički dan otvoril begunško naselje San'Eufemia pri Lovcu s 155 stanovanji, t. j. približno 600 ljudi. Ističemo, da gre za desetine milijard lir, ki so bile porabljene za stalno naselitev, in to ne glede na podobne zneske za redno vzdrževanje beguncev ter begunških zbirnih središč. Naj omenimo le tako imenovani zakon Scelba iz leta 1953 za 9 milijard lir. Ta dokončno naselitev ETV (Ustanova Treb Benečič) 5 milijard lir; 1956 leta 2 milijardi vladnemu komisariju v Trstu za begunške nujne potrebe. Beneški Gazzettino od 1. 8. 1958, leta je poročal, da je minister Togni sprejel tržaško poslanca Istrana Bologno in Sciolisa in da je z zakoni 1953 za precej teh od tisoč pa tja do več tisoč oseb. Stare slovenske Padriče pa štejejo približno 30 staroseljev.

Ko je novih naseljenec v zaslinem naselju le-senih barak na ževaljkih Solinah pri Orehu, moreno soditi le po vesti v "Corriere di Trieste" iz dne 12. maja 1958, kjer omenja 600 kakor pa gre za desetine milijard lir, ki so bile porabljene za stalno naselitev, in to ne glede na podobne zneske za redno vzdrževanje beguncev ter begunških zbirnih središč. Naj omenimo le tako imenovani zakon Scelba iz leta 1953 za 9 milijard lir. Takih primerov moremo našteti še mnogo, a ni prostora za to, hkrati pa se niti moremo spuščati v le približne ocene.

Mnogo bolj cestna in natančnost dramatična pa je kolonizacijska vnenja, ki je razvidna iz gradenja novih naselij, četudi tudi tu ne moremo priti kar tako do kakih uradnih številk, niti ne moremo priti do kakih dokončnih določitev finančnih sredstev, ki so bila porabljena v ta namen. Vse-

istrških in 300 izseljencev z milijenski hribovi, t. j. približno 900 ljudi. Koliko pa jih je že v stalno dograjeni hišah v Zavljah in Strašmarju, je težko reči. A ni dvoma, da gre za precej sto oseb, sodeč po statistikah v miljski občini priseljenih Italijanov. Takih primerov moremo našteti še mnogo, a ni prostora za to, hkrati pa se niti moremo spuščati v le približne ocene.

Za tržaško občino ni dosegljivih uradnih statistik, postopek za kritično ugotovitev po raznih objavljenih virih pa je preobsežen, da bi prišli do kakih celotnih številnih zaključkov. Zato naj tu navedemo le nekaj značilnih primerov.

V obalnem Krizu je bilo že kmalu po angloameriški zasedbi zgrajenih 32 barak za približno 450 beguncev. Tu se je začelo graditi leta 1953 dokončno naselje, takrat preračunano na 18 hiš s po 4 stanovanji, t. j. za cirk 300 naseljencev. Tem je bilo treba dodati še nekaj stotin še prej po vseh možnih zgradbah naseljnih Italijanov. Tako da je števila okrog tisoč istriških priseljencev za staro slovensko kraško vas resno zelo nizko ocenjena.

Na Proseku je v 27 starih barakah od 1945, leta dalje na Božjem polju morda celo 400 istriških naseljencev. Novo dokončno naselje obcesti proti Grizi, Kontoveljski rebri, poimenovan Borgo San Nazario, je bilo ob blagoslovitvi nove cerkve v Domu leta 1959, leta pod streho še 82 istriških družin, t. j. cirk 500 ljudi.

Na Općinah je že ZVU zgradila tako imenovano Malo Ameriko, 31 hišic z 42 stanovanji, ki so bila 1954. leta edarovana Italijanski upravi na zasedenem torej po cirk 180 istriških naseljencih. Medtem ko so začeli

v drugo skupino, sem nekoliko presenečen

vprišal t. M. kaj bo z menoj, in dobil sem kratek odgovor: "Ti boš Primorski dnevnik." In če me danes vprašate, zakaj je izbira padla ravno na mene, bi tega res ne vedel povedati. Morda je igralo nekaj vlogo, da sem se precej obvladal ustno italijsčino, morda tudi, da sem bil kot hrvisčlan IX. korpusa neke vrste "admodicum". Toda na takih hitrih in improviziranih odločitvah smo bili v partizanah že takoj navajeni, da sploh nismo razmisljali o njihovih vzrokih in se pač vživelj v novo nalogo. Tako sem storil tudi ja. Z veliko pomočjo in moralno oporo t. M. Marije sem začel organizirati, toda pri vsej najboljši vojni sem za prvo številko ostal sam s tiparko in tajnico redakcije t. Albinco, če seveda ne računam t. M. v ožju redakcije, čeprav je bilo dejanski motor Dnevnika v njegovih začetnih fazah.

Kako smo znotisno skupaj gradivo za prvo številko, se res ne spomним več, vem samo, da ni bilo lahko. Manjkalmo mi je

osnovno uredniško znanje. Kdo se je vratil spoznal na cicere in korpus. Priznati moram, da bi brez pomoči nekatere črkovne stavcev, predvsem pa menda edinega slovenskega stavca t. Coka (ki je sedaj stavcev pri nas) ter Z. Žanutin, ki je samo načinil splošne slovne načrte.

Načinil splošne načrte, da bi bila prva številka izšla na enem samem listu in v manjšem formatu kot je današnji.

Nekaj sem napisal sam, nekaj smo dobili

proglašen in obvestil od Mestnega odbodilnega sveta in Komande mesta, nekaj so prispevali tudi prvi dopisniki, nekaj so mednarodnih novic pa nam je že posredoval Tanjug, oziroma poslužilnicu, ki jo vodi vodil t. Cilenšek.

V stvari sem posiljal gradivo, dokler niso rekli, da ga je dovolj. Tudi prvo mesto, ki je bilo vredno, da se postavi, je bilo zelo veliko, usklajeno in se večja, najbolj tudi se stave, ki so si lomili jezik z našimi strelicami.

Nikoli ne bom tudi pozabil preplašenega izraza "protazanina", ki je ves čas, ko sem neročno skakal okrog stavne mize, buljil v ročne bombe, ki so mi plesale za posom in od katerih se po stari skrivnosti v novem rabiščem naselju pri Sv. Roku v Miljah (v Zindisu) 140 stanovanj, t. j. za skoro 600 prebivalcev. «Primorski dnevnik» je dne 25. 6. 1959 poroča, da so v industrijskem pristanišču Sv. Sergije izročili prvi deset hiš, t. j. 120 stanovanj naseljem po zakonu Romita št. 408. Načrt predvideva gradnjo 1400 stanovanj, to je za približno 5000 ljudi, za 4 milijarde 100 milijonov lir plus stroški za ceste, kolonizacijo in javne služnosti itd. Predalec bi prišli, če bi le bila zelo velika zgradba v posameznih predmestjih od Sv. Ivanca, Podlonjera, Barkovljene, Bovede, Kolonkova, Sv. Andreja, Kraljevih polj (Elezjskih poljan), Marije Magdalene Gornje in Spodnje.

Najbolj boleča pa je obliko kolonizacije, ki se v premogih primerih izvaja s formulo prisilne "najnostenosti". Ne bomo oporekali, da so bile posamezne razlastitve javno

Prva glava

Ne spominjam se, če je bil za naslov Dnevnika razen imena "Primorski dnevnik" še kak drug predlog, ker se o tem tudi ni odlodilo v ureduštvu, ki je bio v sestavu.

Očitno je postavljeno že pred gotovo dejstvo. Očitno je prelačovala težnja, da se novo ime ne razlikuje mnogo od starega, to je da Partizanski dnevnik, ki je bil — kot znano — edini partizanski dnevnik, ne — samo na področju Slovenije, pač pa tudi v Jugoslaviji in verjetno v Evropi sploh. Dobro pa se spominjam, da smo prej razpravljali o tem, kako naj bo glavar izdelana. Najprej smo poskusili kar s črkami, ki smo jih imeli na razpolago v stvari, a nismo bili zadovoljni.

